

Posudek disertační práce

Autorka práce: Martina Dostál

Název práce: Sociální funkce jazyků a postoje k mateřskému a národnímu jazyku z pohledu mladých Indonésanů

Cílem práce je zachytit jazykový stav a vývoj v Indonésii. To je oblast s probíhajícími rozsáhlými společenskými proměnami. Jak autorka píše, Indonésie představuje jazykově rozmanitý region a jazyková politika v něm způsobovala v průběhu 20. století řadu mezijazykových kontaktů s dominancí indonéštiny. Autorka popisuje jazykovou situaci v regionu, kde jsou dokumentovány stovky jazyků (725 předpokládaných, 523 popsanych apod., viz s. 20). Na základě dat ze sčítání lidu a z odborných studií ukazuje vzrůstající vliv indonéštiny, která se místy z jazyka institucionálního stává jazykem domácností. Naopak regionální jazyky jsou v práci často charakterizovány jako skomírající, blízko vyhynutí (viz k tomu schéma a koncepty na s. 21). V této velmi nepřehledné situaci se autorka pohybuje – provádí terénní výzkum, takže doslova fyzicky – a zaznamenává jednotlivé posuny na křivkách života jazyků.

Autorka svá zjištění přikládá k analogickému výzkumu ze sedmdesátých let a může tak dokumentovat jazykové změny. Metodiku práce tak částečně právě pro možnost srovnání přizpůsobila dřívějšímu výzkumu. Co je ale podstatné zaznamenat, je to, že předchozí výzkum byl dle regionů veden odlišně. Autorka tak vždy navazuje na konkrétní publikace a jejich metodiku. Opět je to velmi citlivý přístup ke sběru materiálu, analýze a srovnání výsledků. Ukazuje to na autorčinu obeznamenost s místním prostředím, v tomto případě týkající se regionální správy a akademické práce. Celkově pak autorka zkušenosti z odlišného zpracování v regionech reflektuje v tvorbě vlastního dotazníku.

Čtenáři je předloženo zpracování materiálu deseti jazyků nebo jazykových variet. Při hodnocení práce je proto třeba přihlédnout k náročnosti jazykové situace, kterou autorka mapuje. Práce má z tohoto hlediska nepochybně velké ambice, lépe řečeno odhodlává se vyrovnat s otázkami pro běžného lingvistu nikoliv každodenními. Materiál, který sloužil k výzkumu, je zasezen do časových období, po která pobývala autorka v Indonésii.

Autorka velmi sugestivně popisuje, jak prováděla dotazníkové šetření a jak aplikovala metodu spojitých masek. Její práce zahrnovala důkladné seznámení se s místním prostředím. Navazovala

kontakt s desítkami osob, aby mohla pořídit relevantní nahrávky pro metodu spojitých masek. Sice to nepoznamenává, ale hodnocení kvality projevu jednotlivých mluvčích v regionálním jazyce a indonéštině představuje vysokou míru specializace a důkladný jazykový trénink v prostředí, jakým každý lingvista, opakují to znovu, nedisponuje. Podle popisu jsou dotazníkové odpovědi i výsledky spojitých masek bez možnosti participace totožných osob. Autorka píše, jak se vyvarovala této eventuality (nahrávání v jiných institucích, zcela oddělených částech). To vše probíhalo bez možnosti využití studia k nahrávkám, s obtížnou dostupností internetu, často elektřiny. Proto autorka v daných podmínkách volila takovou cestu, aby dosáhla nejvyšších možných výsledků. Relevantní data přeposílala do ČR, protože je nebyla schopna zpracovávat na místě, ani fyzicky přenášet. To celý projekt činí obrovsky komplexním a náročným na souběh činností, včetně zpětného vyhodnocování. Je vskutku nutné vyjádřit obdiv k takovému odhodlání a systematickému překonávání překážek. Svět má díky tomu dokumentován podstatný kus života jeho jazyků. Celou kapitolu popisující metodologii výzkumu považuju za velmi poutavé čtení osobního a velmi cenného dokumentačního rázu.

Autorka dále popisuje přípravu testování formou metody spojitých masek (s. 49 – 52). Dokladuje výběr mluvčích, výběr textu, který mluvčí namluvili. Diskutuje přiměřenost textu vybraného k čtení masek, tzn. pro testování postojů k jazyku (viz neutralita). Obhazuje velmi přesvědčivě volbu textu. To se týká také obhajoby provedení metody spojitých masek v konkurenci s dalšími metodami či variantami této metody: čtený – mluvený text, spontánní projev – připravený, ideální bilingvnost, mluvčí z VŠ, výběr nižší, či vyšší varianty místního jazyka. U všech otázek velmi pěkně vysvětluje situaci v terénu (např. vyšší nižší varianta domácího jazyka, s. 50).

Osobně mě velmi překvapily údaje o použití domácího jazyka a oficiální indonéštiny při modlitbě (viz s. 26, poznámku na 39 a pak všechny údaje shromážděné autorkou v materiálové části). Autorka sleduje tento aspekt vztahu k jazyku u mluvčích systematicky. Ukazuje, že ve velké části případů volí mluvčí při obracení se k bohu oficiální jazyk, jako např. při komunikaci s úřady. Jak píše autorka, tento aspekt by stál za detailnější výzkum, dat k tomu ale podává v požehnaném rozsahu. Zaměřuje se na společné a soukromé modlitby, jazyk ritu. Ukazuje rozdíly v jednotlivých regionech. Například i proti většinovému jazyku rituálu autorka výzkumem dokumentuje oficiálnost vnitřní náboženské komunikace.

Autorka v první části práce dává čtenáři přehled o sociologických metodách. Vysvětluje je a zasazuje je do kontextu výzkumu indonéské oblasti. Jednak komentuje metodologii výzkumných kolegů a jejich výsledky, dovoluje jí to ale zároveň obšírněji komentovat jazykovou situaci v oblasti z hlediska zjištěného stavu a predikce jazykového vývoje (viz např. s. 39). Komentuje faktory mající vliv na vnímání konkurence domácích jazyků a indonéštiny: hraje zde roli původ mluvčího z města či vesnice,

vzdělání, gender, četnost použití jazyka v různých komunikačních funkcích, nebo věk (ten se ukazuje jako dominantní rys, mladá generace má v různých regionech tendenci adaptovat indonéštinu jako první jazyk). Takto si autorka u čtenáře výborně chystá půdu pro četbu vlastní materiálové části práce.

Následuje pak již část zhodnocující výsledky sběru dat a experimentu. Autorka podává přehled o zastoupení postojů k jednotlivým kategoriím, respektive jazykům. V této části je jediná slabina práce. Autorka vždy zhodnotí, jak je určitý jazyk vnímán u mluvčích, a to ve variantě žena a muž. Vyjádří jednak genderový rozdíl u jazyka: *u žen je indonéština vnímána jako pokroková, krásná atd., u mužů se tyto rysy neprojevují dominantně* (parafrázuju). Hodnocení výsledků má tak velmi kvalitativní charakter, autorka vyjadřuje, jestli je daný rys signifikantní, jestli něco převažuje apod. Pro tato vyjádření není ale stanoven kvantitativní rámec. Autorka pracuje v daných oblastech s cca stovkou mluvčích, případně méně. Nasadit na poměry v takovém vzorku určitý statistický rámec by nemělo výrazný dopad na hodnocení výsledků. Přesto by autorce dalo jistotu ve formulaci, v porovnávání rysů u jednotlivých jazyků a oblastí. Zároveň jsou výsledky prezentovány velmi monotónně, sloupcovými grafy apod. To je určitě nutné držet pro srovnávání oblastí. Zároveň by se ale asi nabízelo data zobrazovat v nějakém dalším přehledném provedení (PCA, MDS apod.). Tento způsob zpracování by navíc umožňoval hodnotit kategorie (vzhled: mladá, krásná, vysoká, moderní) v konkrétních proporcích dané vlastnosti, nikoliv pouze slovně s ohledem na základní tendence typu převažuje, je menší nebo větší. Znovu opakuju, že by to pro výslednou interpretaci nemělo valného dopadu, ale přeci jen by se mohly formálněji postihnout vztahy jednotlivých srovnávaných komponent, interpretace by mohla být založena na vizuálně přehlednějších výstupech. To se týká části experimentu spojitých masek. Následuje shrnutí dotazníkového šetření. To je sice velmi přehledně představeno v metodické části práce. V samotném řazení práce je ale tato část zasazena bez nějakého uvedení, několikrát jsem listoval a hledal hranice kapitol. Vzhledem k tomu, že hodnocení dotazníku pak zahrnuje podstatnou část celé práce, to trochu narušilo strukturu celku.

Nejsem odborník na danou jazykovou oblast ani na sociolingvistiku. Práci proto hodnotím čistě kompozičně. Osobně považuju práci jako celek za až misionářský počín. Komplexnost přípravy a provedení sběru dat je obdivuhodná. Ve vlastním jazykovém prostředí by lingvista podobný experiment prováděl s velkým nasazením. V jazykové rozmanitosti, geografické rozlehlosti atd., v jaké to provedla autorka práce je to neskutečný počín. Výsledek práce, potvrzení vzrůstajícího vlivu indonéštiny na jazyky v regionu, je velmi přesvědčivé, zasazené do kontextu předchozích studií, jasně vyjadřující vývojovou tendenci. Experiment je dle popisu autorky nejen zvážen, ale jeho provedení je velmi dobře kontrolováno (výběr mluvčích, výběr dotazovaných, tzn. hledání vždy adekvátního provedení dle jednotlivých osob). Práce má dobře rozvrženou strukturu. Četl jsem ji stránku po

stránce, lineárně, a způsob předkládání informací mi zprostředkoval dobrý čtenářský zážitek (až na to uvedení části interpretace dotazníku) a velmi dobře jsem si utříďoval informace v neznámém tématu.

Práci doporučuji k obhajobě a jednoznačně doporučuji autorku k udělení titulu Ph.D.

Dan Faltýnek

6. 9. 2024, Olomouc